

Неспокійний

Лариса Письменна

*Світлій пам'яті юнака, мрійника з гарячим серцем, комсомольця з
міста Шполи — Анатолія Таранця*

Пожежа. Збігаються люди, з вереском мчать хлопчаки. А над ними розмотує вітер по небу клубки перевитого багрянцем диму.

— Що горить?

— Майстерні.

— Людоньки, ну й спалахнуло!

— А вітер!

— Отож...

— І звідки те лихо?

А мати нічого не знає. Стоїть біля столу і прасує Василеву сорочку. Стареньку, дбайливо зацеровану в ліктях. Сорочка рипить — чиста, пахне річкою та свіжим повітрям. Мати випрала її вже востаннє: виріс хлопець, рукави стали короткі, голубий колір вицвів на спині. Дарма, адже вчора, потай од сина, заховала до шафи нову — дорогу і шовкову. Довго ходила по крамницях, вибирала, все хотіла купити найкращу. Швидко в школі випускний вечір. Ще лишилося два тижні, а там...

А там — гай-гай... Прощайся, мати, з сином, лаштуй у далеку дорогу. Он вже й медичну комісію пройшов, вступатиме до льотної школи. Ой, Васильку, Васильку, чи ж мало тобі шляхів на землі? На твердій, на такій надійній землі? Ось одержав би той атестат зрілості — ще й напевне з медаллю! — і відкрилися б двері до інституту. Вивчився б. на вчителя чи агронома — хіба ж то погано? Не краяв би серця тривогою. А то в небо, бач, заманулось! Далеке те небо, холодне, скільки там небезпек... Якось стала йому докоряти, та й замовкла — спалахнув, де ж там до материних слів прислухатись, як задумав літати. Ну що ж, лети вже, лети, якщо на землі не сидиться.

Щось здається, сину, окрім матері, ще хтось сумуватиме за тобою. Он попід хатою доцвітає бузок. Уже не раз помічала, як виламуєш ти синьо-червоні брості і потай виносиш із двору. Видно, є кому дарувати... А що ж, вісімнадцятий пішов, нічого не вдієш.

Руки матері — темні, спрацьовані, старанно згортають випрасувану сорочку. Ще знадобиться, не відразу ж отак поїде із дому, ще погуляє на дозвіллі, поблукає з друзями в лісі, побігає на стадіоні. От і згодиться стара сорочка. А може — як знати, може, ще й передумає, облишить оту авіацію... Тільки ж де, не з таких. Що задумав, то вже не відступиться.

— Гей, ви чуєте? — загрюкало в шибку.

— Що там таке? — підбігла до вікна.

— Майстерні горять. Василь ваш там... ось вийдіть!

Покинувши навстіж двері, мати поспішає слідом за сусідкою. Тепер і їй видно, як з-за купин дерев виповзають пасма чорного диму, чує стривожений гомін людей.

Швидше, швидше б добігти! Василю, синочку мій, не будь нерозумний! Дитино моя, побережи себе, я ж бо зараз буду з тобою...

Задихаючись, мати пробивається крізь натовп. Вся довгаста будова майстерень уже охоплена полум'ям, робітники витягають верстати, метушаться пожежники.

— Розійдись! — сердито гукає пожежник і скеровує пружний струмінь води на вогонь. — Розійдись! Зараз провалиться стеля!

Де ж Василь? Чому його немає поміж людьми?

Вихор іскор закружляв і здійнявся над дахом — падають балки. З напівзаваленого отвору дверей виринається хтось, мов факел, охоплений полум'ям, і кидає на землю ящик з інструментами. Хто це, роздивитись не можна, але мати відчуває — то він!

Пожежники схрешують леза води на палаючій постаті — намагаються збити вогонь. І тепер уже всі бачать її Василя...

— Сину... сину... сину...

* * *

Мати схилилась над ліжком і заніміла. Вона майже не дихає, ніби найлегший подих може завдати йому нових страждань. Не зводить очей з опалених сухих губ, тепер таких незнайомих і строгих.

До неї вже вдруге підходить лікар, нерішуче стоїть хвилину і знову відходить. Хто може розлучити матір з сином у такий час?

Тиша.

Він не скаржиться, не стогне, він мовчить. І в скорботній тиші мовчки стікає кров'ю материне серце.

Те, що сталося, занадто страшне й несправедливе. Невже воно могло статися? Може, то тільки чорний сон? Може, досить стріпнути головою, прокинутись, і знову Василь посміхнеться до неї своєю ясною веселою усмішкою? Або підійде і обхопить руками, як колись, у дитинстві? Отак, як тоді, коли гаркаві чужинці з автоматами виганяли їх з рідної хати, і воно, чотирирічне хлоп'я, кинулося захищати матір, на яку замірився автоматом фашист... Як тоді, коли помер його батько і вони лишилися вдвох... Вона й син, її захист, її надія. "Я вас ніколи не покину в біді, чуєте, мамо?" Або як тоді — зовсім недавно — коли вперше в житті повернувся додому так пізно, а вона, змучена страхом і чеканням, зустріла його на порозі докором. А син, високий, стрункий, у відповідь обійняв її за плечі, і лице його було винувате і дуже щасливе...

— Мамо...

Вона вмить припадає до нього, припадає не торкаючись, не сколихнувши навіть повітря.

— Що, Василечку, що, дитино моя?

— Мамо, ви тут?

— Тут, дитино, тут, біля тебе. Лежи спокійно, я нікуди не відійду.

— Не гнівайтесь, мамо...

— Та що ти, рідний, навіщо таке казати? Не хвилюйся, все буде добре.

Тиша. В тиші швидкий переривчастий подих. Подиху матері не чути.

"За віщо ж гніватися на тебе, сину? За те, що ти вдався такий, а не інший? Що неспокійний вродився, не вмів берегтися, ховатися від лиха? Хіба за те гніваються? Тільки одужай! Тільки живи, світе мій, болю мій!"

— Мамо, ви тут?

Мати знову припадає до сина.

— Скажіть мені, мамо, — сімнадцять років — то дуже мало? То дуже коротке життя?

— Ти житимеш довго, Васильку. Ти швидко одужаєш, он і лікар сказав, що ти швидко одужаєш. Хіба ж ти забув, що збирався літати? Я не стану тепер тобі дорікати, і ти полетиш, як хотів.

— Г я полечу...

— Авжеж, полетиш. Ген-ген, аж туди, понад хмари. А я чекатиму тебе, дивитимусь на небо й чекатиму. І людям скажу: дивіться, там літає мій син! Він дужий, він сміливий, не боїться нічого!

— Я не злякався вогню, ви ж бачили, мамо? Я його не злякався! Я його ніколи не боятимусь. Я літатиму крізь вогонь... крізь вогонь... вогонь...

Це вже марення.

* * *

Сину, кровинко моя!

Що мені робити, чим зарадити, як відвести страшну біду?

Якби змогла — всю кров свою, до краплиночки, віддала б, вирвала б серце з грудей і кинула б смерті під ноги. Візьми мене, проклята, сказала б я їй, відступися тільки від нього.

Якби знала, що порятую, — своїми руками на край світу понесла б, заховала б, захистила. Якби можна було захистити...

Що маю робити, дитино, що маю робити?

* * *

До Василя, крім матері, не пускали нікого. Під вікном палати раз у раз хтось стояв: намагався, бодай крізь вікно, поглянути на нього, промовити слово. Врешті хлопці, його друзі з десятого класу, збунтувались і доти наступали на лікаря, доки він не скорився і дозволив на короткий час зайти на побачення.

І от прийшли вони, його друзі-комсомольця, і вперше за ці три неймовірно болючі дні побачила мати усмішку на спраглих губах свого сина. Вона тихенько відійшла від ліжка і поступилася місцем.

Хлопці обступили товариша і теж посміхались. Бліді, схвильовані — їм плакати хотілось, але вони бадьорилися. Вони не вміли сказати про те, про що думали тієї хвилини, що бриніло в душі. Невлад, перебиваючи один одного розповідали вони Василеві про випускні екзамени — хай їм всячина! — бо надворі спека, справжнісіньке

пекло, і спробуй тепер зубрити проклятуші білети! Умовляли не турбуватись, що відстане, це ж дурниця, ось швидко одужає і складе ще краще за них. Адже завжди був першим учнем! Згадали, що незабаром відбудуться спортивні змагання і без Василя їм тепер просто біда! Ех, якби-то він не залежувався в лікарні, вони б довели своїм суперникам, що таке справжня спортивна команда! А влітку збираються вони у туристський похід, тільки діждуться, поки він одужає, щоб піти разом. Бо без Василя — який може бути похід?

А можливо, це й були саме ті слова, які треба було сказати?

Лікар швидко випровадив їх з палати. Лишилася одна тільки дівчина, що зайшла після всіх і мовчки нерухомо простояла осторонь. Здавалось, вона не чула, як її просили вийти, не помічала нікого, крім Василя. Скам'яніла, не зводила з нього безтямних очей.

І тоді мати збагнула, що посміхався Василь До неї. До неї одної.

Бузок... То ось для кого ламав він важкі пахучі брости! То ось те дівча, причина тривоги для матері — щастя для сина тієї недавньої весняної ночі...

їх було троє в палаті — мати, син і вона. Ні, либонь, двоє. І не в палаті — в цілому світі. Вони довго дивилися одне одному в очі, і нарешті Василь винувато сказав:

— Ну от... бачиш... як вийшло...

— Такий вже він удався, — тихо промовила мати. — Неспокійний, завжди у щось встрягне... Такий вже він вдався.

Потім Василь заплющив очі і обличчя його знову стало строге. Але вона ще довго стояла, понурившись, біля порога і худенькі дівочі плечі дрижали від стримуваного ридання.

* * *

Він попросив принести його комсомольський квиток. Мати принесла і поклала на подушку. Василь обережно доторкнувся до нього щокою і — самими очима — подякував.

Далі став говорити. Гарячково, поспішаючи, ніби боявся, що не встигне сказати всього. Говорив про те, що давно вже задумав — ще з сьомого класу, — стати льотчиком-випробовувачем, що задумане неодмінно здійснить, говорив про небо, в якому він буде літати, про те, як швидко йому треба одужати, набратися сил. І про бузок, про свіжий весняний бузок. Як хороше зануритися в нього лицем і дихати, дихати... А про ту, для якої ламав той бузок, навіть зараз не посмів сказати ні слова... Говорив про друзів, з якими минуло дитинство, про довге життя... Довге і чесне, таке воно буде у нього. Бо він хоче жити, він дуже хоче жити.

І раптом схопився, рвонувся і крикнув:

— Мамо! Де ви? Чому я вас не бачу?

Підстреленим птахом стріпнулося серце у матері — вона зрозуміла.

— Василечку, дитя моє, пожди, не помирай!

Хтось скрикнув. Люди в білих халатах заметушилися по палаті. Хтось підхопив її під руки, намагався підтримати.

Мати впала на ліжко — вже можна було не боятися, що завдасть йому болю,

обхопила долонями Василеве обличчя, воно стало тепер таке спокійне, таке покірне і байдуже, яким ніколи за життя не було. І перед тим, як померкла її свідомість, встигла почути:

— Догорів...

1963 р.